

FOTO – Petr Dostálek

**Na Hromnice
– zimy polovice.**

Z Čech

**Na Hromnice pěkný den,
prodej sukni, zasej len.**

Z Vysočiny

**Na svatého Matěje
každá myš díra se zavěje.**

Z Čech

**Když únor vodu pustí,
březen ji ledem zhuští.**

Z Čech

Rostliny mají rády naši péči

Hrstí zimních pranostik uvádíme nové číslo Zpravodaje starých odrůd, kterým začínáme již jeho třetí ročník. Opět se chceme zabývat uchováním krásného, ale pozapomenutého, světa bohatství pěstovaných rostlin. Toto bohatství může žít a být znovuobje-

ZPRAVODAJ BIODIVERZITY – 1/2020

veno lidskou prací, kterou mu vědomě vdechujeme nový život.

Naše rostliny dokáží mnohdy žít či přežít téměř samy, bez člověka. Ale pokud jim dáme odpovídající péči a vytvoříme pro ně vhodné podmínky, odmění se nám bohatou úrodou. Platí to nejen u pověstného zrna, dopadajícího na úrodnou půdu a přinášejícího stonásobný užitek, ale také v případě rybízů. Dlouholeté zkušenosti z pěstování nejen starých odrůd rybízu jsou v čísle shrnuty do hlavních zásad výsadby tohoto oblíbeného ovoce. Tak, abychom se mohli v létě radovat z bohaté úrody bobulí a nyní v zimě se potěšit například chutnou rybízovou marmeládou.

Na vzniku dnešních kulturních rostlin, jak je známe, se mohli ovšem podílet i divoká zvířata. To se dozvíme v příspěvku o sladkých plodech, které k nám připutovaly z dalekých Nebeských hor. Nechybí opět četné zkušenosti z pěstování starých odrůd

a zalistuje také zbrusu novou knihu věnovanou domácím semenáření.

**Dobré počtení a zdar v novém
pěstitelském roce přeje
Petr Dostálek**

Obsah Zpravodaje 1/2020

Rostliny mají rády naši péči	1
Jak sázet červený rybíz	2–4
Semínka z vlastní zahrady – o semenáření nově a přehledně	5
Dopřála jsem mu popel a písek navíc – zkušenosti pěstitelů	6–8
Nové jmenovky i odrůdy ve valašském skanzenu v Rožnově	9–10
Vouska z roku 1957	10
Plody z Nebeských hor aneb Za naše dnešní sladká jablíčka vděčíme mlsným medvědům	11–12
Zkušenosti s broskvoní Martou z Libínského sedla	12–14
PŘÍLOHA	
Slovníček domácího semenáře – dokončení z č. 6/2019	15–16

JAK SÁZET ČERVENÝ RYBÍZ

Pascal & Jitka Kisslingovi:

Fejeton o rybízích č. 3 (viz tři pomologické miniatury v Bio 4/2015 – 1/2018 – 2/2018)

Podzim, zima: čas sázení. Keře jsou dřevnaté, domníváme se tedy, že budou silnější než tráva a všude si nějak poradí. Takže, abychom nepromarnili ani místo na zahradě ani čas pěstování, sázíme je přednostně na okraji pozemku: „*Snad najdete místo na mezi!*“ Takové „*místečko*“ se vždycky najde, tam zasadíme keř, pokosíme trávu kolem a bude po starosti! Jenže, není keř jako keř. Takový postup černým jeřabinám nebo šeříkům vyhovuje, ale náš rybíz bude živořit. Výhonky budou čím dál tím kratší a tenčí, hrozny chudobné a bobule drobné a nakonec pochybujeme o hodnotě kultivaru, zatímco zádrhel byl jedině v podmínkách. Rybíz není bojovník, závisí na naší péči. Proto uvádíme, na základě patnáctileté pěstitelské zkušenosti se sbírkou Alenor, série sezónních miniatur o jeho pěstování v rodinné zahradě. Začínáme sázením, které určuje celou jeho budoucnost.

Rybíz 'Holandský Červený' na mezi a v intenzivním pěstování na zahradě.

• Kam, do jakých podmínek?

Rybíz červený/bílý/růžový (*Ribes*, podrod *Ribesia*) není žádný „strč-ho-naméz“, ale skupina druhů náročných. Vědecká pomologie BLATTNÝ & al. (1971, 141) to připomíná bez okolků: „*Všechny uváděné druhy mají velké nároky na humus, strukturu půdy a dostatek vláhy.*“ Odborná příručka KEIPERT (1981,67) to potvrzuje rétorickou otáčkou: „*Bobuloviny bývají považované za nenáročné, což znamená, že jsou přizpůsobivé v širokém měřítku. V málo příznivých podmínkách nelze však očekávat velké výnosy.*“

Rybízy přežívají celá desetiletí bez péče všude, ale pro dobrou plodnost vyžadují:

Dostatek vláhy

Vyhýbáme se právě mezím a volíme vlhčí místo nebo co nejmíň odvodňující polohu. Suché oblasti a rozsáhlé jižní svahy příznivé pro vinici rybízům nepřejí: je tam třeba moc zalévat. Optimální oblasti jsou ploché nížiny s hlubokými

půdami aluviálními nebo glaciálními a pohorské i horské vrchoviny, kde případný nedostatek vláhy terénu vyrovnávají vydatnější deště. Tento nárok odpovídá výskytu planých rodičovských druhů: *Ribes rubrum* & *spicatum* jsou pobřežní a bažinné druhy, *petraeum* & *multiflorum* rostou na vlhčích svazích hor.

Dostatek výsluní

Rybíz se chová jako jahodník, jehož listy vidáme všude v lese, ale jahody nás potěší jen podél lesních cest a na mýtinách. Tradiční byly smíšené výsadby s ovocnými stromy. Ve Francii NOISETTE (1821, 57) uvedl, že „*rybízy se obvykle sázejí [...] střídavě buď s jabloněmi anebo s hrušněmi*“. I v Německu JUNGE (1919, 22–25) a MÜLLERS (1936, 149–151) zaznamenali

modely takových asociací a ještě nedávno KEIPERT (1981, 69) zveřejnil fotografii takové výsadby. Pro velkopěstitelství toto složité „patrové ovocnářství“ už není doporučeno, ale pro menší zahradu může být nadále inspirací. Tato stará metoda svědčí o tom, že rybízy absolutní výsluní nepotřebují. DWYER (1903, 72) poznamenal, že „*ve smíšené kultuře s ovocnými stromy se rybízům daří v polostínu, i když to vypadá divně...*“ ELLIOTT (1859, 233) uvádí nuanci: „*Vhodná je situace beze stínu stromů. Avšak ve stínu živého plotu, který povoluje ranní i večerní (ale ne polední) slunce plody dozrají později. Sázení několika keřů v takovém polostínu umožňuje tedy prodloužit rybízovou sezónu od července do září.*“ Dále záleží na odrůdě. Odrůdy *Ribes rubrum* (většinová skupina starých rybízů plus několik moderních) jsou náchylnější na listové nemoci a často začínají ztrácet listy už začátkem července. Hrozny potom dozrávají v plném slunci a exponované bobule mohou být sluncem doslova upečené: dužnina se srazí do neprůsvitného nedobrého rosolu a úroda je ztracená navzdory nádhernému počasí. Takový rybíz by byl šťastnější „*za stromem!*“ Kříženci *Ribes petraeum*

& *spicatum* (jako 'Holandský Červený', 'Gabreta', 'Scotch', 'Vierlandenský', 'Houghton Castle', 'Wite Parel', 'Palandtův Semenáč'), odolnější vůči houbovým chorobám, uchovávají hustou korunu listů až do podzimu a samy dostatečně zastiňují své dozrávající hrozny; těmto odrůdám plné výsluní vyhovuje.

Pamatujme si tedy, že aspoň několik hodin slunce denně je nutných a že se nemá přehánět ani s výsluním ani se stínem. Tato nejednoznačná potřeba slunce je také zjevná i v prostředí planých druhů: všechny žijí na pomezí lesního stínu (velké kolonie výhonů bez květů) a světla mýtin, kde kvetou nejvíc.

Prostor bez konkurence tráv

Zůstává nám záhadou, proč mladé výhony bídne rostou na keři obklopeném i uvězněném v „hustém dnu tráv“, jak to FULLER (1911, 201) už pozoroval v amerických plantážích. Tráva vůbec nevádí lískám nebo jeřabinám, ale rybíz dokáže pomalu udusit. Zkusili jsme sázet v trávě a zároveň pilně hnojit kompostem a zalévat, stejně keře jen živořily. Rybíz je keřem rozhodně zahradním.

Bohatou kypřenou půdu

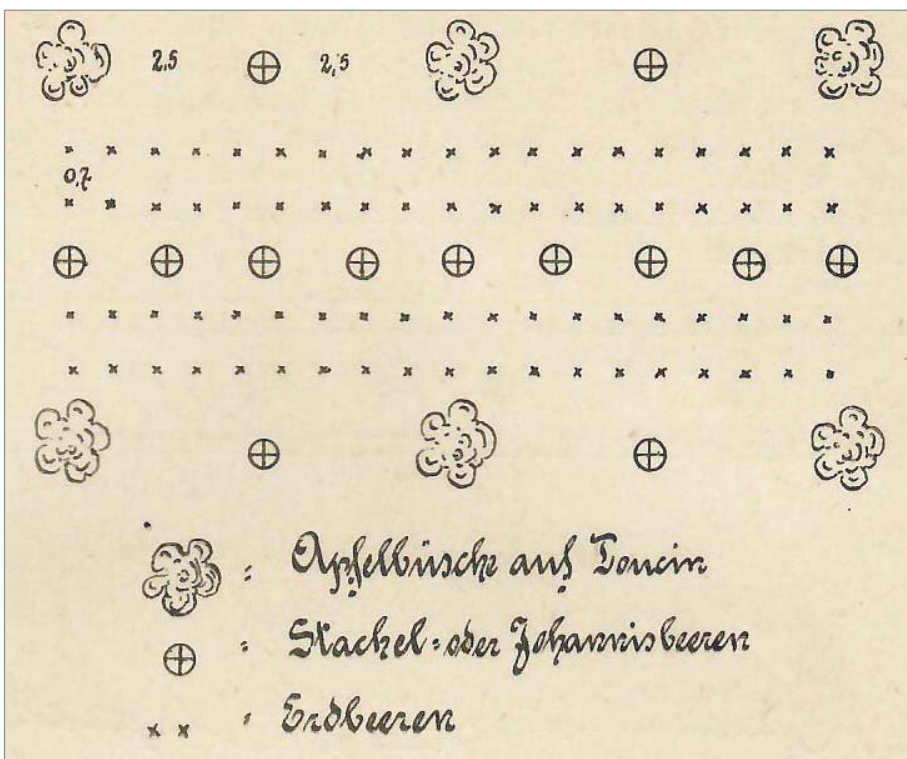
„Pro všechny druhy drobného ovoce je hluboké prokypření velmi příznivé. I když drobné ovoce koření poměrně mělce, v hluboce prokypřené, provzdušněné, humusem bohaté půdě zakořeňují rostliny hlouběji. [...] Tyto příznivé okolnosti se velmi dobře projevují v růstu i v plodnosti rostlin.“ (BLATTNÝ & al. 1971, 109). Proto na sázení vykopeme jámu aspoň 40 cm hlubokou, kam při sázení smícháme kompost s původní půdou. I tento nárok odpovídá ekologii planých druhů: i když jejich půdy jsou různorodé, vždy jsou bohaté humusem z listů okolního lesa.

• Kdy, v jaké sezóně sázet?

Pokud sázíme tradiční sazenici s nahými kořeny z velké ovocnářské školky, nebo kterou jsme si sami vypěstovali z řízku, nebo odkopek od starého rybízu, odpověď je jednotná v literatuře všech dob: „Rybízí raší velmi brzo na jaře... Sázení probíhá tedy pokud

Ribes rubrum 'Fertile de Pallau' 10. července: už skoro bez listů a úroda na pospas úpalu. I polostín máků pak může sloužit.

Staré smíšené výsadby jabloní, rybízů, angreštů a jahodníků (JUNGE 1919). Apfelbüsche auf Doucin = zákrsy jabloní na podnoži dužén; Stachel- oder Johannisbeere = angrešty nebo rybíz; Erdbeeren = jahodníky

možno na podzim“ (MÜLLERS 1936, 146). Během zimy totiž, „do období zamrznutí půdního profilu bude pokračovat růst kořenů“ (KAPLAN & al. 2018, 14). I pod sněhem se připravuje kořenový systém, který na jaře bude podporovat růst. Nicméně i v předjaří je sázení možné, ale vyžaduje vyrovnání nedostatků kořenového systému pilným zaléváním. Pokud volíme moderní kontejnerové sazenice, může se sázet skoro po celý rok.

• Jak hluboko vysadit?

Pokud sázíme sazenici s nahými kořeny, dáme pozor, aby jemné kořínky neseschly na vzduchu a před sázením ji vložíme do vody.

Následuje rozporuplná otázka hloubky sázení. Jedni tvrdí, že „sazenice nesmějí být sázené hlouběji, než rostly předtím. Rybíz sázený příliš hluboko tvoří spoustu oddenkových odmladků, které oslabují nejen rostlinu, ale i plodnost“ (MÜLLERS 1936, 147 – také JUNGE 1919, 27). Opačný názor vyjádřil dávno jemně HINKERT (1836, 230): „Při sázení mladých keřů je třeba podotknout, že se nemusíme snažit přesadit sazenici přesně ve stejné hloubce, ve které rostla dopsud, jak to bývá pravidlem pro většinu ovocných dřevin. Naopak je doporučitelné ji sázet značně hlouběji, neboť keře našeho Rodu [*Ribes*] mívají tu vlastnost, že tvoří své nejlepší kořeny na mladých výhonech na bázi kosterních větví.“

Tento názor platí v českém ovocnářství, od BLATTNÝ & al. (1971, 145) až k badatelům ovocnářského ústavu Holovousy (KAPLAN & al. 2018, 14): „Výsadba může být

uskutečněna částečným zapuštěním nadzemní části sazenice pod úroveň terénu. Toto opatření způsobí lepší tvorbu dodatečného kořenového systému.“

V praxi jsme dospěli k tomuto druhému názoru, nejen pro posílení keře, ale i z dalšího důvodu: rybízový keř se musí pravidelně omlazovat, aby přetrval mnoho desetiletí. Proto sestříháme staré kosterní větve, což způsobuje rašení jejich bazálních adventivních pupenů do nových výhonků. Pokud je keř sázený hluboko, můžeme sestříhat těsně při povrchu půdy, nové výhonky vzejdou pod zemí a tam hned zapouští vlastní kořeny, což je optimální omlazení. Naproti tomu u keře sázeného mělce není pod zemí žádný bazální úsek starých větví, tedy kořenový krček a všechny adventivní pupeny jsou nad zemí. Tím pádem nové výhonky raší ve vzduchu a nemohou pustit vlastní kořeny. Zůstávají tak závislé na starém kořenovém ústrojí a omlazení je neúplné.

Samotné sázení probíhá jako u každé jiné rostliny: mrtvé a zraněné kořeny odstraňujeme, zdravé nasměrujeme mírně dolů, zahrneme je postupně zeminou, průběžně přitlačíme citlivě prsty a zaléváme jen tolik, aby byly kořeny v přímém styku s půdou.

Pak můžeme uvítat zimu: zahájili jsme kousek nového života, který chystá příští jaro. Neviditelně, pod zemí.

*Tvärilbäck (Švédsko), planá populace **Ribes spicatum** znázorňuje nároky rybízů: vláha, lesní humus (i skrytý v pisku), částečné výsluní.*

* Literatura

Blatný C. & kolektiv osmi autorů 1971 – Rybíz, angrešt, maliník a ostružiník. Ovocnická edice 16. Academia, Praha, 580 str.

Dwyer T. J. 1903 – Guide To Hardy Fruits And Ornamentals. Dwyer, Cornwall. 125 str.

Elliott 1859 (4e ed.) – The Western Fruit Book, or American fruit-Grower's Guide for the Orchard and Fruit Garden. Moore, New York.

Fuller A. S. 1911 (2e ed.) – The Small Fruit Culturist. Orange Judd, New York.

Hinkert J. W. 1836 – Systematisch geordnetes Handbuch der Pomologie, vol. 3. Weber, München. 260 str.

Junge E. 1919 (2e ed.) – Unser Beerenobst in Feld und Garten. Bechtold, Wiesbaden, 79 str.

Kaplan J. & kolektiv 10 autorů 2018 – Pokročilé systémy pěstování rybízů a angreštů k produkci stolního ovoce. Certifikovaná metodika. Výzkumný a šlechtitelský ústav ovocnářský Holovousy, 62 str.

Keipert K. 1981 – Beerenobst. Angebaute Arten und Wildfrüchte. Ulmer. Stuttgart. 352 str.

Müllers L. 1936 – Beerenobst. Killinger, Nordhausen. 370 str.

Noisette L. (ed. Gautier L.-A.) 1821 – Le Jardin fruitier, vol. 2. Audot, Paris.

***Ribes rubrum** 'Gonduinův Bílý' sázený příliš mělce: v zemi jsou jen kořeny, adventivní pupeny (viz šipky) jsou nad zemí.*

Semínka z vlastní zahrady – o semenaření nově a přehledně

Každý, kdo někdy zkoušel semenařit některé kulturní rostliny, ví, že není to činnost vždy úplně jednoduchá a že při ní člověk často naráží na nezodpovězené otázky. Některé rostliny se semenaří poměrně snadno, třeba fazole či hrách, u jiných, například dvouletých (mrkev, cibule) už je to věc obtížnější a jsou také plodiny (kupříkladu košťáloviny), kde to vyžaduje značné umění, ba mistrovství, jehož lze dosáhnout jen dlouhou zkušeností, podpořenou studiem. Avšak i u množení plodin poměrně jednoduchých se lze dopustit mnoha chyb a je dobré vědět, které z nich jsou samosprašné a které cizosprašné, jakou dodržet izolační vzdálenost a vůbec čeho se vyvarovat. Širokým polem je umění správného výběru a kapitolou samou pro sebe je pak luštění, čištění, uchovávání a případně evidence osiv.

Stěží bychom u nás hledali člověka, který má s domácím a polodomácím získáváním osiv zelenin, polních plodin a dalších kulturních rostlin větší zkušenosti než Petr Dostál, který je duší společnosti Gengel. Ten své dlouhé roky a pracně nabývané zkušenosti zhuťnil do nové, velmi přehledně a vstřícně uživatelsky zpracované publikace nazvané „**Semínka z vlastní zahrady**“, kterou v uplynulém roce vydalo nakladatelství Grada.

Stodesetistránková příručka je systematicky uspořádána do řady kratších kapitol dělených na dílčí oddíly, v nichž čtenář

Obálka nové knihy přináší pohled na osivo Vojákových fazolí v lidských dlaních.

krok za krokem prochází celým procesem získávání semen, od kultivace budoucích semenných rostlin, přes náležitý výběr, sklizeň a dosoušení, až po různé způsoby loupání a výmlatu, čištění a ukládání osiv. Samozřejmostí je kapitola popisující způsoby množení rostlin, v níž se autor dotýká také otázky samovýsevu, a v knize najdeme rovněž přehled odrůd jednotlivých zelenin doporučených (a vyzkoušených) pro domácí semenaření.

Kdo se bude chtít pustit do domácího semenaření, jistě ocení kapitolu „*Pomůcky a vybavení domácího semenaře – co je*

že jde o rostliny zvláštní, které se nesklízí.“ Nebo: „*Aby semena při přesypávání z velké výšky nevyskakovala ven, můžeme si škopík vyložit plátnem. Nebo použijeme vyšší kyblík, z něhož semena ven nevyskočí.*“

V podobně praktickém duchu se ovšem nese celá publikace, a má tudíž všechny předpoklady stát se opravdu nepostradatelnou pomůckou, po níž často sáhne nejedna od hlíny umazaná ruka... Kniha je navíc vybavena dvěma barevnými přílohami obsahujícími na devět

desítek fotografií většínou instruktážního rázu, tak aby bylo skutečně zřejmé, jak při jednotlivých krocích semenaření postupovat.

A i když třeba někdo bude v publikaci marně hledat informace třeba o legislativních otázkách, tedy o tom, co se v produkci semen a jejich distribuci smí a nesmí, patří autorovi velký dík za to, že shrnul své letité zkušenosti a s velkou péčí připravil příručku hodnou toho označení, tedy knížku, kterou bude mít rád při ruce každý, kdo nechce být odkázán na nabídku osivařských koncernů, ale sám se bude chtít zapracovat do tohoto kouzelného oboru zahradnické činnosti a stát se aktivním účastníkem těchto tajuplných procesů reprodukce a zachovávání života.

Radomil Hradil

Obrázky z archivu Gengelu

48 SEMÍNKA Z VLASTNÍ ZAHRADY

5.2.2 Již při sklizení vybereme nejlepší rostliny

Při sklizení si uděláme výběr budoucích semenných rostlin. Na uložení a přezimování pro budoucí osivo **vybíráme jen nejlepší, zdravé, odrůdově odpovídající rostliny**. Vyřadíme ty, které jsou nemocné, nevyvinuté nebo poraněné. Košťáloviny prohlédneme, zda mají zdravé kořeny, bez známek boulovitosti (nádorovitosti). U zelí a kapusty sledujeme při výběru tvar a tvrdost hlávky, její zavinutí, výšku košťálu apod. Přezimovat u nich lze jen košťály, kdy hlávky zkonsumujeme, protože i z košťálů získáme dost osiva, nebo celé rostliny i s hlávkami. Hlávku seřezneme raději výše, aby na košťálu zbylo více pupenů. Při přezimování počítáme raději s určitými ztrátami, které mohou způsobit hlodavci nebo skládkové choroby (některé rostliny shnijí, něco mohou sežrat myši apod.). Tedy bereme raději vždy **více budoucích semen**, než plánujeme příští rok vysadit na osivo (obr. 29, barevná příloha).

TIP: Ukládáme vždy jen zcela zdravé rostliny. Jestliže je rostlina byť i jen trochu nemocná, nemá velkou cenu ji zakládat, protože se během zimy zkazí.

5.2.3 Uskladnění ve sklepě nebo přezimování venku

Tradičním místem uložení jsou sklepy. Sklep má být studený a vlhký, kořeny obvykle ukládáme do písku. Staré **venkovské kamenné sklepy s hliněnými podlahami**, které jsou přirozeně vlhké,

Ukázka textu semenářské příručky.

doma, to se počítá;“ dozví se v ní, jakou bude potřebovat vybavu, a i když se dá v leccems improvizovat, vyplatí se dát na radu zkušeného praktika.

Celou knihou se prolínají graficky nápaditě odlišené „*Tipy*“, vycházející rovněž z bohatých praktických zkušeností, které nám usnadní mnohou činnost spojenou se získáváním vlastních osiv a pomůžou nám vyhnout se nejedné slepé uličce; např.: „*Vybrané rostliny na semeno si označíme, abychom věděli my i ostatní členové rodiny, nebo ti, kdo zahradu obdělávají,*

V knize je řada obrázků věnována také sběru semenných rostlin, na fotografii sklizeň celých rostlin krajové odrůdy salátu.

DOPŘÁLA JSEM MU POPEL A PÍSEK NAVÍC

– Zkušenosti pěstitelů starých odrůd

Z dopisů pěstitelů starých odrůd, kteří v loňském roce či dříve získali osivo z gengelské sbírky, vybíráme opět několik zpráv. Pisatelé je zaslali z různých přírodních podmínek, a to jak z nížinných podmínek, tak i z podhorských a horských poloh.

Nejlepší jedinci, vyzrálá semena

Zásilka pěkných osiv a také řízků Malínského křenu nám došla z Říčan u Prahy od pana Z. Dobiáše. K své zahradě i jednotlivým odrůdám napsal své postřehy heslovitým způsobem: Naše zahrada Říčany u Prahy, 300 m n. m., hnědozem, se závlahou, nikdy nehnojená umělými hnojivy, nikdy nestříkaná chemikáliemi, žádné zahrady okolo. Mnou zaslaná semena jsou vysoce kvalitní (nejlepší jedinci, vyzrálá semena). Díky za semena. Z. Dobiáš. Zde vskutku byla poslaná semena v sáčcích vzorná a uvedme tři popisy odrůd – papriku Severku, křen Malínský a česnek Z Hané:

Paprika Severka – Fantastická odrůda

- * předpěstování sadby (semena zaseta v březnu, na záhon v 1/2 května) – první dva měsíce pod modrou folií,
- * rychlý vývoj, větvení bez zaštipování,
- * konečná výška 3/4-1 m (nutná opora),
- * šířka cca 60 cm (nutné svázání provázkem) – bez chorob a škůdců,
- * výnos 6 paprik /1 rostlinu, to je vysoký,
- * chuť fantastická (syrová + nakládaná),
- * na papriku toleruje bez problémů i nízké teploty,
- * izolace – byla.

Paprika Severka je osvědčenou odrůdou, dnes znovu oblíbenou u mnoha zahradníků.

Česnek Z Hané – zasazeno začátek ledna 2019, hloubka 10 cm. Rychlý jarní vývoj, celá vegetace bez chorob a škůdců. Výška rostlin – okolo 1 m. Výnos – trochu menší palice, ale velké stroužky. Chuť – klasický starý česnek, silná, příjemná štiplavost.

Křen Malínský – zasazeno začátkem ledna do nezamrzlé půdy. Pomalý rozvoj na jaře způsobený přesazením. Žádné choroby nebo škůdci, od léta bohaté růžice listů, listy dlouhé 1 metr. Výnos – na první rok dobrý, vitální, silná odrůda, chuť nejenom štiplavá, harmonická.

Velký česnek vyrostl na Šumavě

Paní M. Šloufová pěstovala odrůdy z Gengelu na Šumavě, v nadmořské výšce 900 m nad mořem. Pozemek je, jak napsala: „na vrcholu hory obráceném k jihovýchodu. Půda humózní – bývalé krmeliště ovcí. Stále čerpáme živiny z hnoje, jenž zde byl a udržujeme hnojem koňským, kompostem a zeleným hnojením.“

Prostřednictvím posla vrátila na podzim loňského roku tři velké hlavičky česneku a později k nim zaslala v obálce i písemné shrnutí výsledků. V rukou psaném listu uvedla „...tři krásné paličky česneku vypěstované ze sadby zaslané vámi v roce 2018 na jaře. Je to **Velký z Dubovan** ALL046: vypěstovala jsem 15 krásných palic. Dopřála jsem mu popel a písek navíc.

Měl slunné stanoviště. Už je zase vysázený. Současně jsem sázela na jaře 2019 i jednostroužky česneku Rusáku ALL306 sklídila jsem zpola znovu jednostroužky a zpola malinké palice se čtyřmi stroužky. Vysázela jsem ho teď před zimou, tak snad se nám příští rok urodí...“

Česnek Velký z Dubovan vyrostlý na Šumavě.

I v takové vysoké nadmořské výšce lze, jak vidět (viz foto), vypěstovat krásný, velký česnek. Ačkoliv odrůda Velký z Dubovan pochází z nížinného jihu Slovenska, narostl nádherně i v šumavských podmínkách. Větší hlavička na záběru vážila 94 gramů a je to pěkná ukázka přizpůsobivosti druhu i odrůdy. Pěstitelka mu dopřála, jak sama uvádí, zvláště dobrou péči – popel a písek a výsledek stojí zato. Druhou uvedenou

Pacibulky česneku Rusáku, pro porovnání jejich velikosti přiložena dvacetikorunová mince.

odrodu, Rusák, získala pěstitelka v podobě drobných sklizených pacibulek.

V prvním roce se jen zvětšily na jednostroužky a ve druhém roce přinesly pak částečně opět zvětšené jednostroužky a částečně malé, ale již dělené paličky se čtyřmi stroužky. Pěstování česneku z pacibulek vyžaduje opravdu značnou trpělivost, za kterou je posléze pěstitel odměněn vlastnoručně stvořeným zvětšeným česnekem. Odrůda **Rusák** tvoří, jako většina odrůd z Gengelu, tzv. malé pacibulky (viz článek Typy česneku ve Zpravodaji č. 5/2019). Na rozdíl od odrůd s tzv. velkými pacibulkami, k nimž patří například česnek **Z Miřejovických strání u Litoměřic**, **Z koncentračního tábora** nebo **Od Jetleba** (o něm blíže viz Zpravodaj č. 6/2019), u nichž je možné za dobrých podmínek někdy získat dělené větší hlavičky již po prvním roce pěstování, trvá tedy vypěstování plně vyvinutých hlaviček nejméně dva, ale do plné velikosti spíše tři až čtyři roky.

Přestala jsem vyštipovat, ale přesto velké množství obrovských plodů

Několik odrůd rajčat a paprik z gengelské sbírky pěstovala paní E. Fojtíková z Přáslavic. Zpět nám zaslala pečlivě připravená osiva a doprovodila je touto pěstitelskou zprávou:

Paprika roční „Biela hrubostená“ CAP020 – pěstována venku, delší dobu trvalo, než se sazenice „vzpamatovaly“, pak vysoká úroda od konce července do prvních letošních mrazů (říjen), bez chorob, krásné, velké, pevné, většinou nepokroucené plody – výborná kuchyňská zeleninová paprika.

Paprika roční „Severka“ CAP011 – pěstována venku i ve skleníku – bez chorob a škůdců, velmi pěkné a chutné plody (od konce července do října), nedozrálé všechny, menší plodnost než

Žlutoplodá podoba rajčete Pražské dlouhé.

Rajce Hanácké nejranější někdy venku praská.

Ruské masové (plod vlevo) spolu s drobnoplodou odrůdou rajče divoké červené.

především, ale lepší chuť – výborná do zeleninových salátů.

Rajče „Červená hruška od tety“ LYC073 – odolné plísni, hezké a chutné plody, dobrá plodnost, pro milovníky malých rajčátek (max. 5 cm).

Rajče „Ruské masové“ LYC 021 – venku velmi malý výnos – málo nasadily a nedozrálé, zato ve skleníku – obrovská zelená hmota, neustále se větvící, přestala jsem vyštipovat, ale přesto velké množství obrovských plodů (i přes 10 cm) vynikající chuť a masitost – do salátů. Oceňuji, že vyzrálé se dají snadno oloupat i za syrova.

Přikládám i další tři odrůdy rajčat, které pěstuju už několik let:

Omas Liebling – ve skleníku nejlépe odolává plísni a nepraská jako venku.

Hanácké nejranější – jak vyplývá z názvu dává nejdříve ze všech úrodu, venku více praská (po deštích).

Black Plum – méně odolná plísni ale výborná chuť.

Různé odrůdy rajčat dávají možnost srovnat různé rajčatové chuti a současně pěstování na záhonech a ve skleníku dává výhodu porovnat jak rostliny pěstované venku ve volné půdě, tak ve chráněném prostředí skleníku. Každá odrůda má své přednosti i slabší stránky a různé způsoby využití.

Některá je vhodnější např. pro podmínky skleníku, zatímco venku plody často praskají. Při větším počtu odrůd, které pěstitelka měla jsou zastoupeny sorty s velkými i malými plody. Tak zatímco odrůda rodinná Červená hruška od tety je maloplodá, pak jejím pravým opakem je Ruské masové s velkými až obrovskými plody. Pro kuchyňské využití je také lze, jak uvedeno, loupat za syrova. U nás v gengelských podmínkách dorostly v loňském roce plody Ruského masového váhy přes jeden kilogram.

Do mrazáku jsem uskladnila asi tři kila

Z obce Korouhev na Vysočině poslala vlastnoručně získaná osiva paní H. Kahwajiová, která již dříve pěstovala gengelské odrůdy a část osiv poctivě vrací. Přečtěme si její zprávu:

Lebeda Stromový špenát ATR012 – díky suchu vzešla celkem pozdě, ale dosáhla cca 2 m a celé léto jsme otrhávali listy. Nenáročná, semen hojnost.

Mák setý Ruský obří PAP004 – vzešel bez problémů, dařilo se mu celkem dobře, oproti klasickému máku bílé kvetoucímu na jiném stanovišti méně výnosný. V jedné makovici se objevil bílý mák!

Kukuřice Sachara ZEA009 – rostla dobře a bujně, na každém stvolu vždy jeden velký pěkný klas, někdy i druhý menší – nedosahoval takové kvality. Kukuřice velmi dobrá v mléčné zralosti,

Stromový špenát, neboli lebeda zahradní, poskytuje sklizen v podobě listů na špenát.

Černucha damažská má modré květy, její tobolky se používají do suchých vazeb.

později stále dobrá – do mrazáku jsem uskladnila asi tři kila. Celková spokojenost.

Paprika Severka CAP011 – bohužel, děti mi vytrhaly všechny předsazené sazenice. Zbylo mi pár semen, tak zkusím příští rok a případně zašlu.

Černucha damažská NIG002 – úplně mi ji přerostla plevel, mám jen pár semínek z několika květů, zkusím příští rok lepší stanoviště.

Rajče Pražské dlouhé LYC046 – měla jsem kvůli izolaci v kýblech, zde vůbec neprosperovaly, rostly špatně. Jedno rajče bylo s ostatními druhy na záhoně, tam se mu dařilo lépe, rostlo bujně a hojně plodilo. Co mě překvapilo, objevily se i rostliny se žlutými plody! Tato rajčata se mi velmi osvědčila na sušení – rozkrojit na půlky, malé plody se sušily dobře. Nezvládla jsem bohužel nasemenat kvůli špatné kvalitě plodů na rostlinách v nádobách, pokusím se ze zbylých semen od vás.

Zelí hlávka BRA002 spíše menší hlávky, jinak chutné. Mám uskladněno několik košťálů z nejlepších rostlin, pokud se zadaří příští rok zašlu semínka.

Lebeda zahradní patří k nenáročným druhům, pro dobrý růst má ráda ale dostatek vody. Dají se u ní sklízet za mlada celé rostliny, později pak, když rostlina vytváří tuhý květní stonek, jednotlivé listy. Kukuřice cukrová Sachara je osvědčenou odrudou a jak vidět i v podmínkách Vysočiny dobře plodila, zaslaná zrna byla dobře vyvinuta, což není u vrácených semen u této odrůdy vždy pravidlem. Jedná se o sezónní zeleninu, ale moderní způsoby uchování v mrazáku nám dávají možnost využít sklizeň a konzervovat ji i po zimní období. Se zmrazováním jsme se setkali i u tradičních odrůd (viz například příspěvek Do Jura kukurica, po Jure kukurička, Zpravodaj č. 3/2019). U rajčete Pražského dlouhého, které má normálně plody červené barvy, se objeví tu a tam i rostlina se žlutými plody. S tím se setkali i další jeho pěstitelé, jak se průběžně dovídáme ze zaslaných dopisů. Černucha damažská s pěknými modrými květy a mohutnými tobolkami, které se používají do suchých vazeb, je rostlina celkem drobná a nevysoká, a snadno ji tak přeroste plevel.

Kukuřice Sachara plodila dobře i v podmínkách Vysočiny.

**Vybral pd
FOTO – Petr Dostálek
a archiv Gengelu**

Nové jmenovky i odrůdy ve valašském skanzenu v Rožnově

Již několik let poskytujeme z Gengelu konzultace v oblasti uchování původních plodin pro valašský skanzen v Rožnově pod Radhoštěm. Ukázky původních valašských odrůd jsou v muzeu v přírodě umístěné v tzv. Vzorkovně, v areálu valašské dědiny, které představuje zejména stavby někdejšího venkovského osídlení. O odrůdách pro skanzen jsme psali v příspěvku Valašské odrůdy putovaly do skanzenu v Rožnově pod Radhoštěm, Zpravodaj č. 1/2019.

Také v minulém roce pokračovaly konzultace formou písemných i telefonických porad podobně jako v roce 2018. Pro Vzorkovnu a další obdělávaná místa byly v rožnovském muzeu pod vedením Ing. Š. Kramolišové vytvořeny nové jmenovky. Ty mají návštěvníky informovat, o jaké plodiny se jedná a přehledně jim poskytnout podrobnější údaje k nim. A to jak z pohledu botanického, tak i z pohledu národopisného. Nové jmenovky zachycují nejen vědecký, latinský název druhu, ale i lidové názvy, pod nimiž byly plodiny dříve známy a najdeme je například v národopisné literatuře. Kromě toho jmenovky obsahují také údaje o původu, od koho daná odrůda pochází, nebo zda byla získána sběrem v krajině s rokem sběru. Při příležitosti vytvoření nových jmenovek bylo mimo jiné obsahem konzultací, aby plodiny na záhonech byly správně system-

aticky zařazeny a přitom došlo i k vyřazení některých odrůd. Vypuštěny byly ty, které neodpovídaly záměru a neměly valašský původ a do Vzorkovny se nastěhovaly během minulých let.

Z Gengelu jsme pro valašské muzeum v Rožnově pod Radhoštěm poskytli na podzim roku 2018 vícero odrůd.

V listopadu minulého roku nám vrátili namnožená osiva, podobně jako v podmínkách u jiných pěstitelů, kteří gengelské odrůdy obdrželi. Vracené plodiny byly vesměs v dobré semenářské kvalitě. Došlo však k několika

záměnám (např. dvouřadý ječmen Miloňovský gengel byl zaměněn za ječmen šestiřadý Miloňovská špalda) a v semenech fazolí se vyskytl zrnokaz. Při konzultacích jsme na tyto nedostatky upozornili, aby mohla být zjednána příslušná náprava.

Výměnou za gengelské odrůdy jsme získali do sbírky Gengelu z Rožnova několik krajových a starých odrůd, které se nám v roce 2019 podařilo úspěšně namnožit. Jedná se například o krajový sběr valašské pohanky z Trojanovic, pravdě-

Sklizené snopky původních plodin ve valašském muzeu.

Odrůda šarlatového fazolu Fazorka během růstu ve Vzorkovně.

Ukázka nové jmenovky pro označení plodiny – zde známá jařyna.

Lidové názvy valašských plodin na nových jmenovkách Vzorkovny

žito seté – rež, jařyna, pšenice aj.
pšenice dvouzrnka – rýž, dvouzrnka, ténkel aj.
kmín kořenný – raška aj.
fazol šarlatový – šváby, fazuľe aj.
bér vlašský – ber, mušec, mohár aj.

Gengelská rozmarýna Z valašské světlice úspěšně namnožená pracovníci muzea ve skleníku.

podobně slovenskou odrůdu hrachoru označenou jako cícer bošácký nebo starou odrůdu pšenice Hodonínská osinatka.

Tradičním obilovinou na Valašsku bylo v minulosti žito, pěstované v různých odrůdách, jako dvouleté, ozimé i jarní. V současné době jsou v areálu dědiny zastoupeny a k pěstování naplánovány celkem tři odrůdy žita. Je to nově vyšlechtěná odrůda křibice s názvem Lesan z Výzkumného ústavu pícninářského v Troubsku, která je vyseta ve větším měřítku v rámci tzv. políček, z nichž se sklizeň používá v hospodářském systému muzea. Dále je to z Gengelu pocházející krajový sběr nazvaný Křibice z Bystřice nad Olzou, který původně pochází od pana Ing. V. Tetery a krajové jarní žito z Beskyd, neboli jařyna, od pana Pavla Šimečka (viz také Bio č. 11/2017 a článek Devět pod palec). Protože žito je cizosprašné větrosnubné, bude tedy nutné zajistit, aby se vzájemně nezkřížily.

Pd

FOTO – Š. Kramolišová

VOUSKA Z ROKU 1957

V minulém roce jsme na Gengel dostali poštou klas pšenice. Došel v obyčejné obálce, zabalený jen v papírovém ubrousku. Doprovázel ho stručný dopis tohoto znění: „posílám Vám pár zrněk pšenice fousky sklizené v r. 1957 v Prorubech u Potštejna před kolektivizací. Našel jsem je v hrnečku v kredenci po rodičích...“ a uvedena adresa a telefon odesílatele.

Klas v ubrousku byl mírně poškozený, částečně rozlámaný, s několika uvolněnými zrnky. Podle vzhledu se mohlo jednat o klas částečně větevnatý, a snad i proto mohl být odložen do hrnečku jako zvláštnost. Vydržel v kredenci dárce jako památka na poslední rok samostatného hospodaření rodiny od roku 1957, tedy více než šedesát let! I když pravděpodobnost, že bude po tak dlouhé době klíčit, byla velmi

malá, přesto jsme se rozhodli zjistit, zda se některé zrnko nepřežilo a probudí se k životu. Dali jsme tedy pšeničná zrna na vlhkou vatu ke zkoušce klíčivosti a čekali. Bohužel,

V ubrousku došlý klas pšenice Vousky sklizený roku 1957.

zázrak se nekonal, z vyložených zrn nevyklíčilo ani jediné.

Přesto je uchování klasu doma v kredenci ukázkou, jak může žít či být rostlina spolu s lidmi, byť již jen jako památka a vzpomínka na dobu minulou, na lidi, kteří již odešli i na zmizelý svět soukromého hospodaření, které bylo násilně nahrazeno hospodařením novým, kolektivním v duchu daného politického systému.

pd

FOTO – archiv Gengel, o.p.s.

← Pokus o naklíčení zrn se ukázal bezúspěšný.

ZPRAVODAJ BIODIVERZITY – 1/2020

Plody z Nebeských hor *aneb* Za naše dnešní sladká jablíčka vděčíme mlsným medvědům

Dlouho byla považována za předka dnešních kulturních jablek jablono lesní (*Malus sylvestris*). Podle nejnovějších výzkumů však pocházejí z jabloně, které má svůj původ v středoasijském pohoří Taň-šan a nazývá se vědecky *Malus sieversii*, neboli jablono Sieversova.

Jablka jsou v mírném pásu Evropy a Asie nejvýznamnějším ovocným druhem a spolu s pšenicí, brambory, kukuřicí a rýží patří k základním potravinám. Dnes jsou především konzumním, tabulovým ovocem. Před vynálezem cukru sloužily sladké mošty z nich obsahující zkvasitelné cukry i na výrobu alkoholických nápojů. Během staletí vznikly vlivem mnohostranného užití tisíce různých odrůd jablek, přičemž ale hospodářský význam má dnes jen několik z nich. Spojení jablek s životem lidí a naší kulturou se odráží

lehlém pohoří Taň-šanu. To se rozkládá na území Číny, Kazachstánu, Kyrgizstánu, Uzbekistánu a Tadžikistánu. Jeho název – Taň-šan – pochází z čínštiny a znamená Nebeské hory.

Jabloňové lesy

Zde, v nadmořské výšce 900–1600 m, rostou ještě dnes mohutné, liánami porostlé plané jabloně, vysoké až 30 metrů a tvoří téměř čisté jabloňové lesy. Rozmanitost planých jabloní co do vzrůstu, kvality a velikosti plodů je obrovská.

Vyskytují se i jedinci, kteří jsou sladkostí svých plodů a jejich chutí sotva odlišní od dnešních pěstovaných jablek. Zkulturnění jabloně jako druhu z výchozí *Malus sieversii* je dosledovatelné do doby před asi 10 000 lety a událo se díky kočovníkům, nomádům.

Zdomácnělé jablko *Malus domestica* se zpočátku svým vzhledem i svým dědičným základem prakticky neodlišovalo od svého planého předka. Teprve později, během cesty na západ po Hedvábné stezce, se díky příležitostným křížením se třemi dalšími planými druhy jimiž byly *Malus baccata*, *Malus orientalis* a *Malus sylvestris* rozrůznilo v nesčetné množství odrůd tak, jak je známe dnes.

„Medvědí teorii“ učitele potvrdil až jeho žák

Ruský vědec Nikolaj Vavilov objevil jabloňové lesy v Taň-šanu a na základě jejich velké rozmanitosti se domníval, že tím odkryl i oblast vzniku kulturních jablek. Potvrzení své hypotézy se ale nedožil,

Hraví huňáči, zde na záběru z medvědária v Berouně, si v pradávných dobách rádi smlsli na nejsladších plodech.

FOTO – Radomil Hradil

zemřel v sovětském gulagu v roce 1943. Teprve jeho žák, kazašský agronom Ajmak Džangalijev, který byl šokován ničením jabloňových lesů v Kazachstánu během sovětských dob, sám studoval jablka a jejich biologii. Dokázal, že *Malus sieversii* má skutečně všechny znaky dnešních jablek. Nejzajímavější snad ale je, že mohl potvrdit i další hypotézu svého učitele. Totiž, že v odlehlých horách v průběhu dlouhých let vznikl pro člověka významný ovocný druh ne skrže nevědomé či později vědomé šlechtění, ale díky žravosti medvědů! Jsou to totiž právě zdejší huňáči, kteří si vybírají a požírají především nejsladší plody *Malus sieversii*, a tím jsou vlastně zodpovědní za vznik předchůdců dnešních kulturních jablek. Semena této jabloně klíčí totiž teprve poté, co projdou zažívacím ústrojím medvěda. A dodnes si dokáží medvědi nacpat svá břicha jablky až k prasknutí.

Možné zdroje odolnosti

Znalosti Džangalijeva o jabloňových lesích v Taň-šanu se dostaly na Západ až po roce 1989, po pádu Berlínské zdi a zhroucení sovětské říše. Tehdy američtí a západoevropští vědci hledali geny odolnosti proti četným chorobám a škůdcům kulturních jablek. Aby se dosáhlo dokonalé

Moderní jabloně vyžadují často chemickou ochranu.

mimo jiné ve vnímání jablka jako symbolu lásky, plodnosti ale i poznání (podrobně k tomu viz např. Zpravodaj starých odrůd č. 3/2019 a článek Jablko a jabloňový strom v životě a umění našeho lidu).

Původ dnešních jablek se podařilo objasnit vědcům zcela nedávno. Dědičná informace skrytá v buňkách jablka byla rozluštěna teprve v roce 2012, a tím bylo prokázáno, že původ jablka leží v od-

Plody dnešních jablek jsou velmi často sladké.

kvality plodů vyžadují dnes jablonořové sady časté postřiky, jichž bývá až několik desítek. Šlechtění a vegetativní množení způsobilo, že dnešním odrůdám mnohdy chybí odolnost. A geny odolnosti snad mohou být nalezeny u jejich planých předků, v zachovaných kazachstánských porostech. Ajmak Džangalijev zemřel v roce 2009 a nedočkal se tedy dnešních snah a úsilí chránit ohrožené zbytky jablonořových lesů v Kazachstánu...

Podle článku Von den Aepfel in den „Himmlischen Bergen“ Die Entstehung des Kulturpaepfel und Rolle des Baeren bei seiner Domestizierung od J. Stoeklina z časopisu FloraCH Die botanische Zeitschrift der Schweiz, číslo 9, podzim 2019 upravil

Petr Dostálek

FOTO archiv Gengelu

Zkušenosti s broskvoní Martou Z Libínského sedla

K nejoblíbenějším odrůdám, které v Gengelu udržujeme, patří odrůda viniční broskvoně nazvaná „Marta Z Libínského sedla“. Získali jsme ji před lety darem ze zahrady patrimoniálních odrůd Alenor v Záblatí u Prachatic.

Tato broskvoň, jak zjistil pan Pascal Kissling, byla pěstovaná v Libínském Sedle u Prachatic v 850 m n. m., a to nejméně od začátku 20. století. Po válce se uchovala a dále šíří na Prachaticku zásluhou potomků jednoho prachatického četníka, vášnivého zahrádkáře, který ji dostal od odsunutého sudetoněmecké rodiny. Její plody jsou menší, chutné, aro-

matické a světlá dužina s „červeným srdcem“ je dobře odlučitelná od pecky.

Dobrá úroda plodů znamenala i úrodu pecek

V roce 2018 u nás v Gengelu měla bohatou úrodu plodů a získané pecky jsme

zařadili do nabídky odrůd na internetových stránkách gengel.cz. Díky tomu Marta putovala na řadu nových míst. Vloni bylo jen málo plodů (tak na okořování), ale zato byly dosti veliké a vážily až kolem 150 gramů, většinou bývají menší. Domácí broskve jsou velmi chutné a krásně voní, na rozdíl od broskví, které jsou nabízeny v obchodech. U nás zraje tato odrůda v teplých letech v druhé půli srpna. Květy jsou někdy zničeny jarními mrazíky na které je citlivá, stejně jako další sorty broskvoní.

Vzešlé semenáčky na venkovním záhonku v Gengelu.

Pecky Marty Z Libínského sedla.

Vlastností, ktorá ji predurčuje pro domácí pěstování, ba dokonce semenaření, je možnost jejího množení z pecek. Zachováva si totiž své znaky a vlastnosti při množení semenem a není nutné štěpování. Štěpování, vegetativní způsob množení, totiž mnozí a nejen začínající pěstitelé nezvládají, je to spíše záležitost pro zkušené praktiky. Výhodné pro množení odrůdy semenem jsou odlehlejší místa, kde se jiné odrůdy broskví nepěstují, aby nedošlo k cizosprašení.

Výsev stratifikovaných pecek

Na jaře roku 2019 jsme vysévali v písku stratifikované pecky z roku 2018 přímo na záhon. U některých pecek bylo vidět již klíčící jádro, pecka se při dotyku rozpadala, zatímco jiné nejevily žádné změny. Vysety byly všechny naráz v jednom čase. Záhy vzcházející semenáčky byly z klíčících semen, ale později se objevilo i pár dalších. Rostliny, asi zejména podle toho jak rychle vzešly a jaké měly podmínky, dosáhly do podzimu různé výšky. Některé dorostly jen asi 15–20 centimetrů, jiné až kolem 60–80 centimetrů.

Nechejme ale promluvit také pěstitele, kterým jsme pecky zaslali. Dlouhý dopis přišel ze severu Slovenska od pana M. Tkáčika, který podrobně zachytil průběh postupného klíčení semen uložených ve vlhkém písku i péči, kterou mladým stromčkům věnoval:

„Koncom jesene, po obdržaní zásielky dvoch balíčkov, kde bolo spolu 16 kôstok, som dal semená stratifikovať do kvetináča s vlhkým pieskom frakcie 0–4mm a uložil do vlhkej pivnice, s teplotou asi 6 °C a aspoň raz za mesiac premiešal, aby semená nevyhnili.

V januári nasnežilo a prišli silné mrazy, teplota v pivnici sa ustálila okolo 2 °C. Vo februári pri premiešavaní som zistil, že dve kôstky klíčia, rozmýšľal som, či vydržia do jarnej výsadby na záhon. Keď som koncom februára opäť opatrne premiešaval piesok s kôstkami, všimol som si, že im na konci začína odhŕňať klíčok. Tak som ich zasadil do kelímkov v zmesi ľahkej zeminy s trochou piesku a pestoval na

slnéčnom mieste v obývačke za oknom, kde mladé rastlinky začali rýchlo rásť. V marci začali klíčiť ďalšie dve rastlinky, tiež som ich zasadil do kelímkov zo zmesou zeminy a piesku. Tým prvým rastlinám už bol kelímok malý, tak som ich presadil do väčších kvetináčov, kde okrem piesku som primiešal aj trochu vyzretého kompostu. Asi vplyvom zvyšujúcej sa teploty v pivnici začiatkom mája začali

Plody broskvoně na stromě.

Rozkrojený vyzrálý plod.

klíčiť ďalšie dve kôstky, ktoré som potom pestoval takým istým spôsobom. Na konci mesiaca vyklíčila ešte jedna, presadil som ju už do záhrady, o pár dní mi však mladú rastlinku niečo zožralo.

Zo 16 kôstok vyklíčilo 7 rastlín. 6 rastlín rástlo v kvetináčoch do polovice leta vo verande. Potom som ich preniesol do záhrady, aby sa otužili, zmocneli a zhrubli (po prenesení do vonkajšieho prostredia sa rýchlo prispôbobi, netrpeli žiadnym škodcom, ani chorobou, ich zdravotný stav bol dobrý, mali zdravé, zelené listy a rýchlo rástli). Tak boli pripravené na jesennú výsadbu na slnečné miesto s hrubšou vrstvou ľahšej, no úrodnej zeminy v miernom svahu obrátenom na juhozápad v ovocnej záhrade, kde nie je lepkavá studená a nepriedušná zemina ako na ostatných pozemkoch, nakoľko je v mojom okolí len málo pozemkov, čo majú vyhovujúce klimatické a pôdne podmienky.“

*

Zkušenosti z dalších míst

Další postřehy uvedme jen stručně. Paní M. Srbená z Českobudějovicka napsala: „Broskev Marta z Libínského sedla“ – pecky, vzešly mi 3 rostlinky. Jednu jsem dala svému tatkově – ta teď měří 80 cm a vypadá velmi dobře. Ostatní dvě broskve měří kolem 50 cm. Tak uvidím, jak přežijí zimu.“

Někomu se ale i nedařilo, tak pan L. Vavruš z Trenčína nám stručně napsal: „Broskvoň Marta – nevyklíčila ani jedna kůstka.“ Zakončíme úspěšnou zprávou z Valašska. Paní J. Ševčíková, která je uchovatelkou Gengelu, oznámila: Broskev „Marta z Libínského sedla“ – po zimní stratifikaci v květináči s hlínou v bezmrazé místnosti vyklíčily 4 pecky, takže mám 4 sazeničky. Jsou ale docela malé (oproti jiným, které jsem během let pěstovala z pecek), takže je nechám ještě přes zimu v chladné místnosti a příští rok je dopěstuju, aby byly silnější. Kdybych je

Mladé broskvoně vypěstované panem M. Tkáčikem umístěné ve verandě

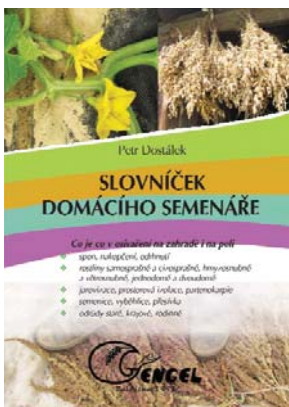

takto malé nasadila na náš pozemek, asi by nepřežily. Ale mám z nich radost.

Jak vidno řada nových pěstitelů byla při získání rostlin broskvoní z pecek úspěšná. Vzniklým semenáčkům věnovali značnou péči a věrme, že budou po čase odměněni lahodnými plody domácích broskví této cenné staré odrůdy.

Petr Dostálek
FOTO Matej Tkáčik,
Pascal Kissling
a Petr Dostálek

Tytéž rostliny na podzimní zahradě na pozadí hrubé brázdy.

Slovníček domácího semenáře

Při popisech postupů pěstování osiv se objevují různé pojmy, které nejsou vždy zcela známé. Proto chceme v následujícím slovníčku stručně přiblížit, jaké jsou jejich významy. Hesla jsou zde jak botanická, tak semenářská, či obecně pěstitelská, a to zejména ty, se kterými se setkáme při domácím získání osiv. Jde o slovník praktický, nikoliv vědecký. Je určen zejména pro ty, kteří chtějí osivaření přímo dělat, a uvádí již i jak semenařit. Doplněny jsou obrázky, které mnohdy napoví, jak můžeme v malém při získávání a zpracování vlastních osiv postupovat. Slovníček je upraven pro vydání ve formátu A5 a je již pro zájemce vytištěn také souhrnně, jako samostatná brožura.

Otiskujeme dokončení publikace na str. 15 a 16.

Petr Dostálek

Zpravodaj biodiverzity a uchování starých odrůd, ročník 3, číslo 1/2020. Číslo vyšlo v únoru 2020. Zpravodaj vydává v elektronické podobě (pdf) Gengel, o. p. s., Veselka 52, 374 01 Trhové Sviny, www.gengel.cz. Odpovědný redaktor Ing. Petr Dostálek. Distribuci, předplatitelský servis, sazbu zprostředkovává vH press Hradec Králové, 608 476 828. Objednávky směřujte na vhpress1@seznam.cz. Předplatné na jeden rok 200 Kč (šest čísel) uhradte prosím na účet 2319256023/0800. Distribuce předplatitelům prostřednictvím e-mailu po ČR i na Slovensko.

země do země (např. rajče Leščukovo oranžové, hrách Hejzlarová)

S

samosprašná rostlina – opyluje se pylem téže rostliny. Z běžných druhů rostlin je to např. hrách, salát nebo ječmen. U samosprašných plodin lze v jednom roce doma současně osívat více odrůd, aniž bychom se museli obávat křížení. Mezi odrůdami však ponecháme raději několkametrový odstup, nebo je alespoň proložíme záhonkem jiného druhu

samovýsev – množení rostlin samovolně vypadlými semeny; tato mohou vzejít již v roce užití či později. Rostliny ze samovýsevu můžeme dále pěstovat – ponechat na místě, kde vzešly, nebo přesadit na místo nové, např. salát. Rada druhů se udržuje

Vybrané semenice krajové kedlubny Stryka skladované ve sklepe.

samovýsevem na zahrádkách po mnoho let, například kopr nebo lebeda zahradni

semenice (semenačka, semenná matka apod.) – rostlina přinašející semena a záměrně vybraná k tomuto účelu. Nejčastěji u dvouletých druhů, které přezimujeme a vybrané jedince znovu vysazujeme jako semenice druhým rokem

seřiznutí hlávky – u některých druhů může být v semenatění potřebné napomoci vyrůstání květenství, např. u zelí seřizneme

Bulvy tuřínu dunlíku – budoucí semenné rostliny – po přezimování v půdě.

hlávku nebo opatrně nařízneme hlávku u některých salátů, aby květenství mohlo snáze prorazit ven

síta – pomůcky k oddělení nečistot od semen, případně rozdělení semen podle velikosti. Používáme síta různé hustoty,

Zdravé, rašící srdéčko na přezimované bulvě ředkve Černé kulaté.

v domácím osívaření často sítko a cedníky z kuchyně

sklizeň – sběr, sklizení semených částí nebo celých rostlin. Můžeme sklizeň postupně, kdy průběžně otháváme zralé části (lusky, okoličky aj.) a sklizení opakujeme, nebo jednoázově sklízíme celé rostliny (vytržením či požutím). V obou případech necháme před loupaním či mláčením semen sklizené části či rostliny dobře doschnout

spón – vzdálenost rostlin mezi řádky a v řádku. Např. spón 30x10 cm, znamená, že řádky jsou od sebe vzdáleny 30 cm a jednotlivé rostliny v řádku 10 cm od sebe. V semenatění volíme často spíše o něco řidší spón, než je doporučeno pro běžné pěstování na jídlo. V řidším spónu rostliny mají více místa, jsou silnější, netisí se, méně je napadají choroby a ušetříme také osivo. Zpočátku, než rostliny zakryjí půdu, je řidší spón náročnější na okopávání. Spón může být odlišný prvním rokem a druhým rokem, např. u pasířáku je prvním rokem 30x10 cm, druhým rokem 40x40 nebo 50x50 cm

Při výběru sí rostliny pro jejich posouzení vyloužíme na plochu – ředkvička Helios.

srdéčko – vegetační vrchol, místo z něhož vyrůstá květenství. Před výsadbou sledujeme, aby srdéčko vybraných rostlin bylo

Plastové sáčky s uzavěrem chrání osiva před zvlhnutím, osivo popíšeme názvem druhu, odrůdy a rokem sklizeň.

Mezi větrsnutné rostliny náleží i kukurice.

vždy zdravé a nepoškozené. Semence vysazujeme tak, aby srdéčko bylo zhruba v rovině s povrchem půdy

stará odrůda – odrůda dříve zapsaná v sortimentu a uváděná v literatuře, obvykle je znám její šlechtitel a doba vzniku či uvedení na trh (např. rajče Hanácké nejranější, hrách Přeborahý)

stárnutí semen – postupné snižování životaschopnosti a klíčivosti semen, způsobují je změny v semenech

U **uchovatelská organizace** – organizace, která se věnuje zachráně, uchování a šíření starých, krajových a rodinných odrůd ve spolupráci s veřejností. V České republice např. Gengel, v Německu VFN, v Rakousku Arche Noah, ve Švýcarsku Pro Specie Rara, ve Velké Británii HDRA, v Irsku ISSA aj.

uložení semen – u dvouletých druhů přezimování vybraných rostlin ve sklepe nebo založených v půdě. Semence ukládáme zpravidla odděleně od konzumních rostlin, označené odrůdou. Při občasné kontrole odstraníme nemocné rostliny

uložení semen – semena ukládáme vyčištěná, vysušená a popsaná. Uložena mají

K opoře vyvázaná zimní cibule.

Křen Malínský rozmnožujeme vegetativně řízků.

být v suchu, chladu a temnu, vždy popsaná druhem, odrůdou a rokem sklizně. Osvědčilo se chránit semena proti zhlutí, doma používáme například plastové sáčky s uzavěrem, tzv. zámkem, nebo těsnící skleničky

V **vitalita** – schopnost semen klíčit za různých podmínek a také současně

uskladnění semen

vegetativní rozmnožování – rozmnožování nepohlavní cestou, např. hlízami, řízků, oddenků apod.

větrosnubné rostliny – rostliny opylované větrem, např. kukulice, mangold. Pylová zrna může vítr přenášet i na velké vzdálenosti. Abychom omezili možnost křížení, umísťujeme různé odrůdy napříč směru větru, vhodné jsou překážky mezi nimi – stavyby, stromy apod. Viz také izolace

vyběhlice, vykvetlice – rostlina, která předčasně vytváří květní výhon a (zatím) nekvete – výběhlice, příp. rostlina, která předčasně vytváří květní výhon a kvete – vykvetlice. Může se vyskytnout u dvouletých druhů, které vykvétají někdy již v prvním roce (např. mrkev, mangold), ale i u jednoletých (např. salát); v semenáření se jedná o nežádoucí jev, a proto výběhlice odstraňujeme

výběr (selektce) – vybírání jedinců vhodných k získání osiva

výběr negativní – vyřazujeme rostliny, které neodpovídají požadovaným znakům

výběr pozitivní – vybíráme nejlepší rostliny, ty u nichž je požadovaný znak nebo vlastnost nejlépe vyvinut

vylamování květenství (také hlávkování)

– odstraňování květenství u česneku palčického, abychom podpořili vývin podzemní sklizňové části. Pokud chceme množit česnek pacibulkami, pak květenství na česneku ponecháme

výmlat – získání semen mlácením cepem či obuškem. Mlátíme jen dokonale vyschlé rostliny či jejich části – lusky, okolky, palice, klasy apod. Můžeme mlátit v pytlí, čímž zabráníme rozsekávání semen do okolí, a pytel též chrání semeno před poškozením mlátičnými údery

výsev – vysetí rostlin na místo pěstování, případně k předpěstování. V semenáření jednoletých druhů dbáme na včasné setí,

Vyšlapání semen z vyschlých rostlin děláme na plachtě.

protože potřebují mnohdy k vývinu semen delší dobu, než je tomu u pěstování na jílo, u dvouletých spíše naopak později, aby

nebyli k přezimování příliš velké, přerostlé

vyšlapání – získání semen z rostlin jejich vyšlapáním nohama na plachtě. Děláme zejména u větších množství sklizených rostlin

vyřízení – získání semen třením v dlaních u menších množství sklizených rostlin či jejich částí

Vyřívání semen v dlaních.

vyvázání – opatření, při němž zpevníme květenství, aby nedošlo k jeho zlomení. Zpravidla vyvazujeme provázekem k tyčkám, jako oporu lze však použít i síť či jiné pomůcky. Vyvázání děláme včas a podle potřeby i opakovaně, podle toho, jak květenství postupně roste

vzcházivost – procento vzešlých rostlin ve skutečných podmínkách pěstování, např. na poli nebo na zahrádě. Schopnost semen vzejít nad povrch půdy a vytvořit novou rostlinu. Může být odlišná od klíčivosti osiva. Za určitých podmínek např. půdní škraloup nedovolí vzejít i plně klíčivým a životaschopným semenům

Z **zralost** – stav a období, kdy jsou rostliny vhodné ke sklizení na semeno. U řady druhů je tato

semenná zralost totožná se zralostí botanickou (či fyziologickou). Zralost technická znamená sklizeň na jílo, což je u zeleniny mnohdy před zralostí semen (např. fazolové lusky na zeleno). U semen se mluví o různých stupních zralosti – mléčné (kdy endosperm v semeni má podobu mléčné tekutiny), voskové (je voskovitý), žluté a plně (tvrdý, pevný)